

MIA QUIRIN

MODERN POETIK OCH LITTERÄR KONSTNÄRLIG FORSKNING UR ETT DANSK-SVENSKT PERSPEKTIV

I en artikel i Vetenskapsrådets första årsbok för konstnärlig forskning från 2004, gav Gunnar D Hansson uttryck åt förhoppningen om att ett ”ständigt prövande av former” i formulerandet av ”tidens estetiska frågor” skulle bli bestämmande för konstnärlig forskning i litterär gestaltning.¹ Han avslutade sin artikel med att placera in forskningen i en specifik litterär tradition: ”Konstnärlig forskning = ’hur man gör’ = ’gestaltning av det gestaltade’ = ’poetik’”.²

Femton år senare har de fyra första avhandlingarna i litterär gestaltning blivit disputerade vid Göteborgs universitet, sammanställda mellan 2013 och 2018 av författarna Fredrik Nyberg, Mara Lee, Helga Krook och Hanna Nordenhök.³ Avhandlingarna består av både gestaltande och reflekterande element, de rymmer normativa och deskriptiva utsagor om litteraturens väsen, och reflektionerna är knutna till den egna praktiken – den som realiseras i avhandlingarna, men också den poetiska praktik som författarna har etablerat professionellt utanför akademien. Jämför man avhandlingarna med den form av modern, estetisk självreflektion som fått ett namn i dansk littera-

turforskning – författarpoesik – finner man att beröringspunkterna är många. Till skillnad från författarpoesiken är avhandlingarna emellertid bundna till en institutionell kontext, vilket gör dem till något av ett grännsfenomen både inom en disciplinär, estetisk-teoretisk och en utom-disciplinär, konstnärligt tänkande tradition.⁴ Så hur skall en sådan position mellan självreflexiv poesik och akademisk avhandling förstås?

Poesikbegreppet är i sig svårdefinierat. Det råder ingen enighet bland forskarna huruvida poesiken är en konstnärlig eller akademisk verksamhet, och mycket beror givetvis på var i historien man gör sitt nedslag. Vidare finns ingen omfattande internationell forskning att ta stöd mot i undersökningar av poesikbegreppets historia och utveckling. Den tyska litteraturvetaren Sandra Richter framhåller att vi vet anmärkningsvärt lite om olika nationers poesikhistorier, och att ”even less can be said about international developments and exchanges”.⁵

I Danmark tycks emellertid en unik forskningstradition ha etablerats som en konsekvens av de många verk av skönlitterära författare som har mottagits som poetiker i landet sedan

Paul la Cours *Fragmenter af en Dagbog* (1948). Från Per Højholts *Cézannes metode* (1967) till 80- och 90-talens poetikverk med bland andra Søren Ulrik Thomsen, Bo Green Jensen, Pia Tafdrup, Niels Frank och Inger Christensen, och vidare till samtida poetikförfattare som Niels Lyngsø, Mikkel Thykier och Amalie Smith. Att poetikbegreppet i Danmark de senaste decennierna återkommande använts som genreterm, betecknande skönlitterära författares estetiska reflektioner med utgångspunkt i sin egen litterära praktik, är med tanke på den nationella poetiktraditionen föga förvånande. Genom att läsa de svenska, litterära avhandlingarna i ljuset av den danska poetikforskningen- och traditionen, menar jag att vi kan närma oss både konstnärlig forskning och modern poetik från nya håll, vilket potentiellt kan generera vidgade och produktiva samtal om två i Norden synnerligen aktuella områden som den svenska litteraturforskningen har visat anmärkningsvärt lite intresse. Som ingång till ett sådant samtal, vill jag i den här artikeln ge en introduktion till de båda verksamheternas beröringspunkter och skillnader, samt argumentera för varför och hur konstnärlig forskning i litterär gestaltning kan betraktas som ett nytt poetologiskt gränsfenomen.

Självreflexiv poetik – en modern genre?

Poetikens ursprung förläggs vanligen till Aristoteles *Om diktkonsten*, det första traderade verket att ägna sig uteslutande åt reflektioner kring diktkonstens genrer, regler och syften. Under antiken fungerade poetiken som en disciplin närbesläktad med områden som etik, politik, retorik och ekonomi.⁶ Poetiken som självständig disciplin försvann efterhand, och omvandlades under 1500-talets italienska renässans och 1600-talets franska klassicism till retorik.⁷ Först vid sent 1700- och tidigt 1800-tal formades en allians mellan poetik och filosofi.⁸ Under romantiken tog sig poetiken uttryck i en mängd olika texttyper, och med de romantiska fragmenten började den poetologiska texten

röra sig mot sitt eget reflektionsobjekt, vilket pekade fram mot den metareflexiva litterära praktik som senare skulle karaktärisera modernismens poetologiska dikt och avantgardistiska manifest.⁹ Enligt den danska poetikforskaren Michael Kallesøe Schmidt är det i linje med de romantiska fragmentens förening av konst och filosofi som den moderna poetiken har utvecklats.¹⁰ Därtill har modernismens metalitterära tradition fortsatt att verka in i vår tid. Det betyder emellertid inte att den disciplinära poetiken inte lever vidare, dock med en förskjutning mot ett mer vetenskapligt begreppsmaskineri; det går att argumentera för att begreppet i dag snarast används synonymt med ”litteraturteori” eller ”estetisk teori”.¹¹

I de flesta fall när poetik undersöks i Sverige i dag, rör det sig om poetologiska idéer bakom enskilda författarskap. Samtida poetikverk blir sällan om någonsin föremål för forskning.¹² I TFL:s temanummer om poetik från 1997, skriver Thomas Götselius i en anmälan av antologin *Fragmente einer skandinavischen Poetikgeschichte* (1997), att artikelförfattaren Ivar Lærkesen inspirerar till vidare forskning med sin teoretiskt orienterade utredning av poetiken, ”dels på ett principiellt plan, då han reser grundfrågan ’vad är poetik?’ på nytt, och dels på ett specifikt plan, då andra tillämpningar pockar på. Hur ser ’poetikens fält’ ut i Sverige?”.¹³ Trots förhoppningar, är den svenska poetikforskningen i dag alltså anspråkslös. Endast ett fåtal begreppsdiskussioner har först i tidskriftsartiklar, förord och inledande avhandlingskapitel.

Som nämnts ser den danska situationen annorlunda ut. Tre avhandlingar som tar ett större grepp om poetik har framlagts sedan 80-talet: Poul Erik Tøjners *Poetik: At tænke med kunst* (1989), Peter Stein Larsens *Digtets krystal* (1997) och Michael Kallesøe Schmidts *Forfatterpoetik: En genres opståen og udvikling i dansk litteratur 1948–2013* (2015). Därtill har ett stort antal vetenskapliga artiklar tagit upp begreppet ur både historisk och teoretisk synvinkel. Många danska forskare som ger sig i kast med att diskutera poetikbegreppet i dag,

menar att poetiken har färdats till att bli en egen genre, förbehållen i första hand skönlitterära författare. Få har dock försökt sig på att närmare definiera en sådan genre. Den enda som tagit sig an uppgiften är Michael Kallesøe Schmidt, som argumenterar för användandet av begreppet "författarpoesi" på dansk mark.¹⁴

Det tycks vara först kring senare halvan av 1990-talet som danska forskare på allvar börjar betrakta poetiken som en genre, men man kan tidigare än så märka av vacklande tendenser. Tøjner tecknar i sin avhandling från 1989 en estetisk-teoretisk bakgrund från Kant till Gadamer, för att därefter behandla Paul la Cour, Per Højholt och Søren Ulrik Thomsens poetikverk. I sitt förord hävdar Tøjner att estetisk teori är ett "dubbelspel", och skriver vidare: "Moderne poetik er tænkning, der har digtning som udgangspunkt og ikke blot som objekt."¹⁵ Den moderna poetiken likställs med teori, men framställs samtidigt som begränsad till en viss typ av tänkande som sker på diktningens premisser. Sammanföringen av estetiska filosofers och skönlitterära författares poetologiska texter under samma beteckning, bidrar till en viss begreppsförvirring.

Under 90-talet formas en större medvetenhet om vad som börjar likna en genretadition i landet. I *Digtets krystal* (1997) behandlar Peter Stein Larsen förhållandet mellan poetik och poesi i Danmark efter 1980. Larsen jämför danska poetikverk från 80- och 90-talen med de äldre modernistiska, och konstaterar att de har framställandet av den subjektiva erfarenheten av diktande som en generell utsaga gemensamt.¹⁶ Liknande iakttagelser gör Michael Kallesøe Schmidt, och Jørn Erslev Andersen menar redan 1987 att poetikbegreppet i samtida dansk kulturdebatt nästan uteslutande hänvisar till några få lyrikers självreflektioner som på samma gång pekar in mot och ut över deras egen diktning.¹⁷

Många är skeptiska. Thomas Bredsdorff är i "Poetik som sproghandling" (1997) öppet raljant när han skriver att självreflexiv poetik är "en särskild form för sløret bekendelselyrik" som, i stället för att säga någonting grundläggande om

poesin, säger någonting om poeten som skriver den, "bare godt camoufleret".¹⁸ På liknande sätt menar Jon Helt Haarder i en kåserande artikel från 1999, att den moderna, danska poetiken är poeternas motsvarighet till romanförfattarnas bekännelseskrifter: "Hvor det prosaiske bekendelseskraft viser os sengen, viser poetikken os skrivebordet."¹⁹ Poetiken har inte enbart kommit att utvecklas till en genre, den fungerar också som ett "selviagttagelsens skema", och därmed som ingång till enskilda författarskap.²⁰ Larsen tycks instämma, när han skriver att de yngre poetikverken i högre grad än tidigare tar sig uttryck som individualistiska projekt och bör läsas som "författarskabsnøgler".²¹

Schmidts avhandling från 2015 är det mest omfattande bidraget till dansk poetikforskning. Han lanserar termen "författarpoesi" för att urskilja och avgränsa de moderna, danska poetikverken, och menar att det går att tala om tre kategorier av dansk poetik: akademisk poetik, poetologisk litteraturkritik och författarpoesi. Visserligen hävdar han att författarpoesin bland annat har sin upprinnelse i den form av "spekulativ disciplin" som han menar att de svenska poetikavhandlingarna från slutet av 1800- och början av 1900-talet av Hans Larsson, Olle Holmberg och Hans Ruin är exempel på, men vad som utgör den ontologiska skillnaden mellan författarpoesi och akademisk poetik, är först och sist avståndet.²² Den självreflexiva utsägelsepositionen markerar hela vägen genom författarpoesins genrehistoria "en distance til akademisk prosa".²³ Från Schmidts utsiktspunkt är denna skarpa uppdelning legitim, men med den litterära konstnärliga forskningen i fokus kan den ifrågasättas. Det återkommer jag till.

De flesta danska poetikverk balanserar på gränsen mellan teoretisk reflektion och gestaltning, vilket har gett upphov till ett intresse för poetikens retoriska och stilistiska aspekter. Mads Julius Elf menar 1995 att litteraturforskningen har försummat poetikernas retoriska och formella drag till förmån för diskussioner om estetiska ställningstaganden.²⁴ Han ser det som

avgörande att skilja mellan ”en digterisk og en videnskabelig udlægning av poesien”, och menar att det moderna poetikverket bör behandlas som en konstnärligt utfärdad produkt.²⁵ Schmidt är överens med Elf om att poetikens uttrycksform har försumrats, men menar inte att författarpotiken är en i första hand litterär genre. Visserligen infogas ofta ”poesiens diskurs” som ett ”operativt element i refleksionen over litteratur”, men författarpotiken bör varken läsas som skönlitteratur eller sakprosa, utan med blick för den särskilda positionen mellan dessa båda områden.²⁶ Haarder, å sin sida, är långt ifrån övertygad om att ”teorien og sangen” kan paras och skapa ett produktivt mellanting mellan reflektion och poesi.²⁷ I stället menar han att samtidens poetiker är ett nonsensproblem för humaniora som ingen riktigt vågar närma sig.²⁸ Ett påstående som, med tanke på den relativt omfattande danska poetikforskningen, måste betraktas som aningen vågat.

Även om ingen konsensus råder kring hur den moderna poetikens oscillerande mellan gestaltning och reflektion bör förstås, tycks få mena att den är ämnad att läsas som teori i första hand. Antingen är den en konstnärlig verksamhet, eller också bör fokus riktas mot den unika positionen mellan teori och konst. Att de danska poetikverken är skrivna utanför en akademisk kontext, gör det givetvis lättare att placera dem bortom en teoretisk eller filosofisk diskurs i inskränkt mening. På den punkten skiljer sig den danska situationen från den svenska: den litterära konstnärliga forskningen, som ännu inte existerar vid universitetet i Danmark, har gjort den självreflexiva poetikens gränssituation mellan vetenskap och konst än mer akut, eftersom de arbeten som produceras inom ämnet på förhand är knutna till ett disciplinärt sammanhang.

Litterär konstnärlig forskning som poetik

År 2009 skrevs den konstnärliga doktorsexamen in i svensk högskoleförordning. Diskussionerna kring disciplinen som länge var både livliga

och utbredda tycks nu ha avtagit, förmodligen på grund av en viss utmattning gällande den utdragna legitimeringsprocessen.²⁹ Med Vetenskapsrådets formulering tar forskningen sin utgångspunkt i ”den konstnärliga processen och verksamheten. Forskningen, som kan beröra alla konstarter, är praktikbaserad och inkluderar en intellektuell reflektion för att utveckla ny kunskap”.³⁰ Tre centrala sidor lyfts fram: den praktikbaserade, den intellektuellt reflekterande och den kunskapsutvecklande. Dessa aspekter tas ofta som utgångspunkt i nationella såväl som internationella diskussioner kring fältet, och redan diskussionerna pekar mot ett estetisk-teoretiskt komplex som behandlar frågor om konstens natur.³¹ Är vetenskap och konst ontologiskt skilda fenomen eller utgör de två sidor av samma historiska mynt? Är den konstnärliga praktiken en kunskapsproducerande verksamhet? Går gestaltande och teoretiskt reflekterande element att kombinera på ett fruktbart sätt? Den här sortens epistemologiska, estetiska och poetologiska frågor har debatterats inom en samlande institutionell kontext, och avhandlingarna i litterär gestaltning verkar så inom en på förhand uppritad poetologisk diskurs.

Diskussioner kring vad konstnärlig forskning är och bör vara tenderar vidare att röra sig inom samma begreppsfrå som diskussioner kring vad modern poetik är och bör vara. Förutom relationen mellan konst och vetenskap/teori, rör det sig om områdenas självreflexivitet. I de flesta försök till en komprimerad definition av konstnärlig forskning, finns den dubbla hänvisningen till det praktikbaserade och det praktikreflekterande. Efva Lilja hänvisar till Lars-Göran Karlsson som menar att ”konstnärlig forskning är den forskning som har konstnärlig praktik som kunskapsobjekt och som bedrivs med konstnärlig praktik som grund”.³² Byter man ut ”forskning” mot ”tänkande”, ligger definitionen påtagligt nära Tøjners poetikdefinition: ”moderne poetik er tænkning, der har digtning som udgangspunkt og ikke blot som objekt”.

Därtill har inte bara Gunnar D Hansson, utan också Lars-Håkan Svensson och Staffan Söderblom, använt poetik som syskonbegrepp till litterär konstnärlig forskning; Svensson hänvisar rentav till poetikverk av bland andra Søren Ulrik Thomsen.³³ Hansson vänder sig i första hand till essän när han diskuterar den litterära forskningens potentiella framställningsform: essän blandar ”vad som enligt äldre genreläror inte borde blandas”.³⁴ Även Söderblom hoppas att den litterära forskningen skall forma ett nytt utrymme mellan traditionella genrer: ”orena blandningar av essä, dagbok, fiktion, självbiografi, vetenskap, klotter”.³⁵ Utrymmet som Hansson och Söderblom pläderar för, hade vid den konstnärliga forskningens genesis redan öppnats av författarpoetiken. Schmidt visar att en hybrid genrekomposition är karaktäristisk för i synnerhet yngre danska poetikverk, men att den kompositionsmässiga upplösningstendensen är kännetecknande för genren som helhet.³⁶

Söderblom och Hansson spådde rätt i mycket. De fyra avhandlingarna i litterär gestaltning arbetar alla med en mängd olika texttyper. Fredrik Nybergs avhandling *Hur låter dikten?: Att bli ved II* (2013) kretsar kring frågor om poesins akustiska egenskaper, och består av ett antal separerade genrer som korresponderar tematiskt: historie- och teoriöversikter om poesiuppläsning, essäer om andra författares praktiker, självreflekterande avsnitt om egna verk och uppläsningar, längre diktsviter och narrativa passager, samt en medföljande CD-skiva som innehåller text- och ljudverken ”Att strö ut cypresser” och *ADSR*. Mara Lees avhandling, *När Andra skriver: Skrivande som motstånd, ansvar och tid* (2014), har som syfte att på poetisk väg ”göra teori” om ”Andras” skrivande.³⁷ Inom sex tematiskt indelade kapitel rymms diskussioner på gränsen mellan teori och gestaltning, stundtals poetiserade genom en rytmiserad typografisk uppställning, essäistiska läsningar av andras verk, biografiskt material samt dikter fungerande som del av den teoretiska och poetologiska diskussionen.

Även här har vi att göra med ett hybridiserat verk, om än av mer koherent och fortlöpande karaktär än Nybergs.

Helga Krooks *Minnesrörelser* (2015) utgår från ett dokumentärt material hämtat från Krooks egen släkthistoria, och koncentreras tematiskt till (o)möjligheterna med att berätta en berättelse baserad på minnen från andra världskriget. Avhandlingen använder i högre grad än de tidigare ett narrativt modus för att berätta om arbetet med avhandlingen. Resultatet är sex olika volymer skrivna under skilda pseudonymer. Fragment, dikt, dagboksanteckningar, narrativa berättelser samt teoretiskt argumenterande passager (om än lutande åt en narrativ framställning), är några texttyper som finns representerade i volymerna. Hanna Nordenhöks *Det svarta blocket i världen: Läsningar, samtal, transkript* (2018), är uppdelad i tre block som kretsar kring poetologiska samtal med tre olika poeter. Blocken innehåller essäistiska läsningar av respektive författares dikter, transkriberade och litterärt bearbetade samtal med författarna, samt självreflekterande epiloger om den poetiska transkriberingen som forskande metod. Blockens tre texttyper utgör arbetets överordnade genrer, men även brevväxlingen, kritiken och översättningen förekommer i både gestaltad form och som reflektionsämnen.

Alla avhandlingar har en collageartad struktur. Därtill rymmer de en pendelrörelse mellan subjektiva och generellt eller normativt syftande poetologiska yttranden, vilket även förskjuter dem mot de danska poetikverkens retoriska situation, i synnerhet sådan den framställs av Schmidt.³⁸ Författarna ger ofta sina poetologiska utsagor en subjektiv karaktär som ”mjukar upp” normativa reflektioner, genom reservationer av typen ”så tänker jag mig det” eller ”min erfarenhet säger mig”.³⁹ Samtidigt ter sig reservationerna närmast som en garant för att kunna framlägga mer allmänna antaganden. Nyberg skriver exempelvis: ”Att det poetiska skrivandet till viss del styrs av en rytmisk slinga och/eller ett specifikt ljudande [...] är för mig en realitet

[min kursivering]”, för att strax därpå demonstrativt hävda: ”Skrivsättet talar. Ljuden talar. Rytmen och rymmen är betydelsealstrande.”⁴⁰ De subjektiva markörerna bidrar så till att konstruera en professionell författarröst: i kraft av den praktiska erfarenheten får utsagorna en auktoritativ status. Samma sak hos Nordenhök: ”Men det handlar också om läsningen – så tror jag att den människa som skriver måste tänka på den levda erfarenhet skrivandet är – som en situation ’mitt i världen.’”⁴¹ Frasen ”så tror jag” markerar visserligen en distans till forskarens ”objektivt docerande utsägelseposition”, men signalerar samtidigt en högre grad av auktoritet eftersom den springer ur erfarenheten av att vara en ”människa som skriver”.⁴²

Lee växlar ideligen utsägelseposition från det subjektiva till det generella, men också till det kollektiva: ”Därför blir det poetiska språket livsviktigt *för mig* [min kursivering]”, kan hon skriva, och andra gånger: ”Vi skapar allierade i skrivandet, men inte de som vi kan förvänta oss.”⁴³ Vissa yttranden är framskrivna som mer traditionella aforismer: ”Skrivandet är inget hem, utan en förhandling av hem.”⁴⁴ Genom arbetets pågående rörelse mellan subjektivt och generellt, teoretiserar Lee i samma åtbörd kring sin egen praktik och den litterära praktiken i stort. Krooks självreflexiva utsagor rör i högre grad de gestaltningar som avhandlingen rymmer. Hon markerar en distans till forskarens auktoritet genom att retoriskt skriva fram en poetik som bygger på ambivalens, exempelvis genom en stor mängd frågesatser om litteraturens villkor som inte besvaras. Den icke-auktoritära utsägelsepositionen hon intar är emellertid bedräglig, eftersom den låter henne formulera programmatiska utsagor om konstens förmåga att hårbärgera mångtydighet. Den retoriska osäkerheten banar väg för arbetets slutliga hyllning av ”litteraturens möjliga möjligheter” bortom den vetenskapliga diskursens lagbundenhet.⁴⁵

Men de fyra avhandlingarna delar inte bara formella och retoriska drag med författarpoesin, utan också med den traditionellt

akademiska avhandlingen. En texttyp som givetvis är svår att definiera, inte minst med tanke på de formexperiment som utövats inom humaniora de senaste decennierna. Om man som Schmidt införstått tillskriver den akademiska avhandlingen drag som en fortlöpande och resonerande argumentation, en problematiserande dialog med tidigare forskning och en omfattande citatpraktik, kan man emellertid konstatera att de konstnärliga avhandlingarna skriver in sig i en traditionell avhandlingstradition.⁴⁶ Ett av Schmidts kriterier för författarpoesin är att den befinner sig i en ”gråzone mellan skönlitterær praxis og quasiakademisk teoridannelse”.⁴⁷ Många författarpoesiker avskriver sig dessutom uttryckligen vetenskapligt ansvar.⁴⁸ Avhandlingarnas teoretiska diskussioner kan knappast betraktas som kvasiakademiska, de bär odiskutabelt på vetenskapligt ansvar, och kritisk teori ingår ofta funktionellt i poesin som skrivs fram. Därtill bör konstateras att de har den traditionella avhandlingens fysiska format: sidantalet varierar från strax under 300 till strax över 600 sidor.

Så, för att återgå till artikelns inledande fråga: hur bör gränspositionen mellan självreflexiv poetik och akademisk avhandling förstås? Kan den litterära konstnärliga forskningen sägas ha öppnat ett nytt utrymme, men inte mellan vetenskap och konst som många vill mena, utan mellan författarpoesin och akademisk poetik? En disciplinär form för författarpoesin, helt enkelt. För det är till syvende och sist just med sammanlänkandet mellan den självreflexiva utsägelsepositionen och den disciplinärt förankrade akademiska prosan, som de litterära avhandlingarna utmärker sig i relation till redan befintliga genrer.

Det behövs givetvis inte innebära, för att svara på Gunnar D Hanssons ekvation, att en litterär konstnärlig avhandling per automatik blir poetik. Anledningen till att de fyra avhandlingarna går att läsa som poetik är att de reflekterar över den konstnärliga praktiken. Flera debattörer inom området har emellertid menat att forskningen inte tvunget måste vara

självreflexiv, den kan lika gärna undersöka icke-konstnärliga fenomen från en konstnärlig horisont. Den konstnärliga avhandlingen ligger fortfarande i sin linda, den har tänjbara gränser och är under pågående transformation, och de arbeten i litterär gestaltning som hittills har producerats behöver inte nödvändigtvis agera modell för fortsatta arbeten; även om det är ett påfallande faktum att de allihop bär på liknande poetologiska kvaliteter. Vad som emellertid kan konstateras, är att de anförda avhandlingarna problematiserar Schmidts ontologiskt dragna gräns mellan författarpoesi och akademisk poetik – en gräns som möjligtvis hade behövt omförhandlas om konstnärlig forskning varit etablerad i Danmark.

Den moderna poetikens tematik

Vad gäller estetiska ställningstaganden, bör man först och främst konstatera att diskussionerna som har förts om konstnärlig forskning ofta går att härleda till vad man möjligen kan kalla en modernistisk diskurs, som framhäver den sida av konsten som inte kan begreppsliggöras som själva det estetiska elementet och som dess *raison d'être*.⁴⁹ Fusionen mellan vetenskap och konst tycks ha bäddat för diskussioner om konstens särart i just denna bemärkelse. Konsten som en vitaliserande tillgång för akademien har anförts av en del, men desto fler har uttryckt en oro för att konsten riskerar att domesticeras om man inte värnar om dess autonomi. Även om en del har pläderat för en mer uppluckrad gräns – och i enstaka fall uppmärksammat möjligheten att återinföra ett kunskapssamhälle à la italiensk renässans⁵⁰ – behandlas kategorierna oftast i dikotomiskt hänseende, och uppdelning baseras allt som oftast på en uppfattning om konsten som innehavande en privilegierad tillgång till det utsägliga. Exempelvis menar Magnus William-Olsson i ett inlägg i debatten att konstens sanning, till skillnad från vetenskapens, grundas i insikten om att ”erfarenheten av/ur/genom verket alltid är oändligt mycket större

än det som kan sägas om det”.⁵¹ Vi kan endast peka på konstens sanning, fortsätter han, ”om vi *dia-logiskt* skall formulera den kan det bara sluta i oförståelse [kursivering i original]”.⁵²

Många poetikforskare har menat att moderna poetiktexter styrs av en liknande uppdelning av vetandet i en tyst och en uttryckbar sida. Ivar Lærkesen vill i ”Poetikens felt” (1997) göra gällande att självreflexiva poetiktexter från romantiken och framåt utgör ett sammansatt *fält* som uppvisar återkommande variationer på samma tema: spänningen mellan utsägelse och antydning.⁵³ Även om diktens närhet till det utsägliga definieras i enlighet med nya villkor i efterkrigstidens och 80-talets danska poetiker, förhåller de sig enligt Lærkesen till samma grundprincip, som han härleder till romantiken: ”For hvad er vel egentlig det udsigelige andet end netop det som romantikerne omtalte som den høje sandhed, enheden i universet?”⁵⁴ På liknande sätt menar Haarder att den moderna poetikens utbredda bruk av fragmentet hänger samman med föreställningen om att det viktiga inte låter sig sägas direkt. Fragmenten har fyllts med skilda innehåll under åren, men poetiktexterna har likväl det gemensamt att de försöker återskapa momentet i den poetiska skapelseprocessen då det utsägliga ”slår in i sproget”.⁵⁵

Både Lærkesen och Haarder universaliserar en romantisk och/eller modernistisk estetik⁵⁶ och framställning som den moderna poetikens villkor, vilket de inte är ensamma om. I förordet till den danska poetikantologin *Hvad med litteraturen?* (2017) förklarar Malene Breunig och Lars Handesten det stora antalet texter som pläderar för en modernistisk estetik med att det just är modernismen som har haft den estetiska självreflektionen som centralt tema (vilken vidare kan betraktas som ett romantiskt arv).⁵⁷ Formen för reflektion, skulle man alltså kunna sluta sig till, för med sig omtagningar av de estetiska idéer som har skapat den. Men man skulle också kunna anta, just som i fallet med konstnärlig forskning, att det är gränspositionen mellan konst och vetenskap/teori som

bäddar för positionering i fråga om konstens icke-diskursiva natur.

Vad gäller de fyra avhandlingarna, positionerar de sig alla mer eller mindre i opposition till sitt vetenskapliga sammanhang. Krook konstruerar sin avhandling som en sorts negativ gest som döljer den autonoma konstnärliga texten, och hon använder sig av fragmentformen för att gestikulera mot det som avhandlingen inte lyckas tala om. Den litterära gestaltningen måste vara ”alltigenom skrift på sina egna villkor” om den skall kunna uttrycka någonting sant om det dokumentära materialets komplexitet, som den vetenskapliga texten bara kan förvanska.⁵⁸ Nyberg, i sin tur, skriver att han under arbetets gång burit med sig ”ambitionen att [...] aldrig diskutera, eller ens nämna, begreppet ’konstnärlig forskning’”.⁵⁹ I stället för att fokusera på skillnaden mellan vetenskap och konst vill han göra gällande att allt som ingår i avhandlingen är delar av samma *praktik*, och mer specifikt ”en praktik som är intresserad av skillnader så länge dessa inte gör anspråk på under- eller överläge”.⁶⁰ Samtidigt som Nyberg insisterar på en icke-hierarkisk relation mellan reflektion och gestaltning, framställer han poesin som en ”alternativ” och ”främmande” praktik, delvis belägen bortom språkets ”socialiserande” struktur, och därmed väsensskild från vetenskapens utslutande kommunikativa diskursivitet.⁶¹

På liknande sätt skriver Nordenhök att hon inte vill göra någon hierarkisk skillnad mellan teori och skönlitteratur, samtidigt som hon framhåller att avhandlingen strävar mot en poetisk snarare än en ”begriplig ’sanning’”.⁶² Den poetiska skrivakten definierar hon i enlighet med föreställningen om en epifanisk erfarenhet som springer ur mötet med det okända, vilket resulterar i en sorts jag-förlust. Det okända blir emellertid inte begripliggjort genom skrivakten; den poetiska skapelseprocessen innebär att sträcka sig efter någonting som alltid förblir ovetbart.⁶³ Lee, i sin tur, framhåller poesins särskilda, performativa för-

måga att härbärgera och frammana ambivalens och komplexitet, men också att förskjuta vårt vetande mot kunskapens gränser eller ”’icke-vetandets natt’” (med Jacques Derrida).⁶⁴

Avhandlingarna kan så även på semantisk nivå sägas ingå i det poetologiska komplex som fortsätter att laborera med spänningen mellan det vetbara och det ovetbara. Visserligen förekommer även andra sorters estetiska diskussioner i avhandlingarna, men uppfattningen om poesins förmåga att uttrycka sanningar främmande för vetenskapen på grund av närheten till det utsägliga eller för-språkliga, ligger som en klangbotten till avhandlingarnas övergripande resonemang. Släktskapet mellan den moderna, självreflexiva poetiken och den litterära konstnärliga forskningen är slutligen av såväl formmässig och retorisk som tematisk art. Betraktar man de konstnärliga avhandlingarna som ett samtida poetologiskt uttryck, sammanlänkar de den långa och föränderliga traditionen av disciplinär poetik med vad som enligt dansk forskning utgör en modern, estetiskt självreflexiv genre.

I Sverige lanserades vintern 2018 en satsning på poetik av föreningen Autor, ursprungligen anknuten till Akademin Valand i Göteborg, som planerar att ge ut en skriftserie med nordiska författares reflektioner kring ”den egna praktikens tillkomst, dess förutsättningar och begär”.⁶⁵ Måhända vittnar lanseringen om ett ökat intresse för poetik i Sverige. För att intresset skall få genklang, krävs dock att receptionssidan börjar intressera sig för hur svenskspråkig, samtida poetik i olika former och medier produceras och utvecklas. I den här artikeln har jag tagit ett introducerande grepp om den litterära, konstnärliga forskningen som poetik. Ett fortsatt samtal behöver ställa utförligare frågor, förslagsvis om det nya forskningsfältets funktion och relevans i relation till en historiserande diskussion om poetiken som konstnärlig, kunskapsutvecklande och/eller estetiskt kungörande verksamhet, både ur ett nordiskt och internationellt perspektiv.

Noter

- 1 Gunnar D Hansson, "Columbi enkrona: Om essän som brygga mellan konst och vetenskap", i *Konst, kunskap, insikt: Texter om forskning och utvecklingsarbete på det konstnärliga området*, red. Torbjörn Lind och Jesper Wadensjö (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2004), 51.
- 2 Gunnar D Hansson, "Columbi enkrona", 51.
- 3 Vid artikelns tillkomst hade endast fyra avhandlingar framlagts, ytterligare en har tillkommit sedan dess: Imri Sandströms *Tvärsöver otysta tider: Att skriva genom Västerbottens och New Englands historier och språk tillsammans med texter av Susan Howe* (Diss., Göteborg: Autor, 2019). Sandströms avhandling ingår följaktligen av förklarliga skäl inte i undersökningen.
- 4 Kategorier som givetvis inte oproblematiskt låter sig separeras, men som för den här artikelns argumentation likväl är nödvändiga att hålla isär.
- 5 Sandra Richter, *A History of Poetics: German Scholarly Aesthetics and Poetics in International Context, 1770–1960* (Berlin: de Gruyter, 2010), VII. Själv ägnar sig Richter uteslutande åt disciplinär poetik.
- 6 Anna Cullhed, *The Language of Passion: The Order of Poetics and the Construction of a Lyric Genre 1746–1806* (Diss., Uppsala: Uppsala Universitet, 2001), 28.
- 7 Arne Melberg, "Inledning", i *Om diktkonsten* (Göteborg: Anamma, 1994), 11.
- 8 Cullhed, *The Language of Passion*, 37.
- 9 Poetiken som litterär uttrycksform har visserligen inte sitt ursprung i romantiken, men relationen mellan estetisk reflektion och gestaltning utvecklades av romantikerna.
- 10 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 9.
- 11 Universitetsämnet som i Sverige tidigare hette "litteraturhistoria med poetik" bytte vid 1960-talets slut namn till "litteraturvetenskap", symptomatiskt för en tid då ökat fokus på teoretiska utredningar om litteraturen ledde till att poetiken som isolerad aktivitet förlorade i relevans och infogades i det övergripande litteraturvetenskapliga studiet. Se Staffan Bergsten, "Från litteraturhistoria till litteraturvetenskap", i *Litteraturvetenskap: En inledning*, red. Staffan Bergsten (Lund: Studentlitteratur, 2002), 9–18.
- 12 Bristen på undersökningar av en svensk poetiktradition bidrar till att verk skrivna av skönlitterära författare som behandlar litteraturens villkor varken rubriceras eller mottas som poetiker i dag. Från 2000-talet skulle man kunna tänka sig följande verk som exempel: Katarina Frostenson och Aris Fioretos *Skallarna* (2001), Lars Mikael Raattamaas *Politiskt våld* (2003), Magnus William-Olssons *Det är för att jag har lärt mig av Homeros* (2003) eller *Läsningen föregår skriften* (2011), Marie Silkebergs *Avståndsmäning* (2005) samt Johannes Anyurus *Strömavbrottets barn: Texter om konst, våld och fred 2010 – 2018* (2018). Mycket händer även utanför boksidan i dag, och vidgar man begreppet poetik finns få begränsningar för vilka texter man kan inkludera. En avgränsning och undersökning av svenskspråkig, samtida poetik skulle tveklöst vara av litteraturvetenskapligt intresse.
- 13 Thomas Götselius, "Recension av Heiko Uecker (red.): *Fragmente einer skandinavischen Poetgeschichte*", i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 27, nr 3–4 (1997), 216.
- 14 Begreppet existerar även på tyska. Se till exempel Heiko Ueckers användning av "Autorenpoetik" i "Vorwort", i *Fragmente einer skandinavischen Poetgeschichte*, red. Heiko Uecker (Hrsg.) (Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997), 8.
- 15 Poul Erik Tøjner, *Poetik: At taenke med kunst* (København: Gyldendal, 1989), 9.
- 16 Peter Stein Larsen, *Digitets krystal* (Valby: Borgen, 1997), 48.
- 17 Jørn Erslev Andersen, "Hvorfor poetik?", *Pas-sage* 2, nr 3–4 (1987), 6.
- 18 Thomas Bredsdorff, "Poetik som sproghandling", i *Perspektiver på nyere dansk litteratur*, red. Neal Ashley Conrad med flera (Hellerup: SPRING, 1997), 62 och 71.
- 19 Jon Helt Haarder, "Ville De turde købe brugt bil af denne genre?: Omrids af udkast til fragmenter af en skitse af en poetik-manual", *Spring* 8, nr 15 (1999), 84.
- 20 Haarder, "Ville De turde købe brugt bil af denne genre?", 89.
- 21 Larsen, *Digitets krystal*, 48ff.
- 22 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 74. Se även Per Erik Ljung, "Att läsa poetik. Några anteckningar inför studiet av Hans Larssons *Poesiens logik* och Hans Ruins *Poesiens mystik*", i *Tidskrift*

- för litteraturvetenskap 27, nr 3–4 (1997) för en diskussion om dessa avhandlingar. Ljungs artikel framstår som den mest systematiska diskussionen av poetikbegreppet på svensk mark.
- 23 Ibid., 193.
 - 24 Mads Julius Elf, ”Med kroppen som utopi: En retorisk revaluering af Pia Tafdrups ’Over vandet går jeg’”, i *Kritik* 28, nr 116 (1995), 22.
 - 25 Elf, ”Med kroppen som utopi”, 29.
 - 26 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 167 och 6.
 - 27 Haarder, ”Ville De turde købe brugt bil af denne genre?”, 80.
 - 28 Ibid., 88f.
 - 29 Se Efva Lilja, *Konst, forskning, makt: En bok om konstnären som forskare* (Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet, 2015), 15.
 - 30 Se: <https://www.vr.se/annesomraden/annesomraden/konstnarligforskning.4.5adac704126af4b4be280008981.html>. Hämtad 09.05.2018.
 - 31 Se till exempel Efva Lilja, *Konst, forskning, makt* och Henk Borgdorff, *The Conflict of the Faculties: Perspectives on Artistic Research and Academia* (Leiden: Leiden University Press, 2012), för vidare inblick i internationell forskning och diskussion.
 - 32 Lilja, *Konst, forskning, makt*, 16.
 - 33 Svensson, ”Ostronets tysta kunskap: Reflektioner över konstnärlig forskning”, i *Konstnärlig forskning: Artiklar, projektrapporter och reportage*, red. Torbjörn Lind (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2006) och Staffan Söderblom, ”Anteckningar om senfärdigheten: Om ansatser till konstnärlig forskning inom det litterära området”, i *Konst och forskningspolitik: Konstnärlig forskning inför framtiden*, red. Torbjörn Lind (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2009).
 - 34 Hansson, ”Columbi enkrona”, 41.
 - 35 Söderblom, ”Anteckningar om senfärdigheten”, 74.
 - 36 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 44.
 - 37 Mara Lee, *När Andra skriver: Skrivande som motstånd, ansvar och tid* (Diss., Göteborg: Glänta produktion, 2014), 13. Begreppet ”Andra” är egenmyntat och används för att beteckna en position befolkad av ett mångfaldigt antal kroppar som på ett eller annat sätt definieras utifrån sin annanhet och därmed fungerar som ”en projektionsyta för omvärldens begär, hat och fantasier”, 18.
 - 38 Författarpoeitikens ”karakteristiske dobbelthed af subjektiv selvrefleksion og objektiv redegørelse” påvisas genom hela Schmidts genrebildande historieskrivning från Paul la Cour till Mikkel Thykier. Schmidt, *Forfatterpoetik*, 107.
 - 39 Jfr Schmidt, *Forfatterpoetik*, 94f.
 - 40 Fredrik Nyberg, *Hur låter dikten?: Att bli ved II* (Diss., Göteborg: Autor, 2013), 158.
 - 41 Hanna Nordenhök, *Det svarta blocket i världen: Läsningar, samtal, transkript* (Diss., Göteborg: Råmus, 2018), 17.
 - 42 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 58. Avhandlingarna visar med andra ord prov på det som Schmidt kallar för poetologisk cirkel: en författare skriver sekundärlitteratur om sin egen primärlitteratur och kan därför ”betjene sig af instruktive henvendelser til læsaren med en særlig autoritet”. Ibid., 84.
 - 43 Lee, *När Andra skriver*, 176 och 20.
 - 44 Ibid., 137.
 - 45 Helga Krook, *Minnesrörelser* (Diss., Göteborg: Autor, 2015), 72. Jfr Schmidt, *Forfatterpoetik*, 56 där han för en liknande diskussion om ambivalenta markörer som förbereder för demonstrativa postulat i poetologisk text.
 - 46 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 184–187.
 - 47 Michael Kallesøe Schmidt, ”En exemplarisk genre: Dansk forfatterpoetik på langs og på tværs”, i *Nordisk Poesi. Tidsskrift for lyrikforskning* 1, nr 1 (2016), 32.
 - 48 Schmidt, *Forfatterpoetik*, 140.
 - 49 Föreställningen om konstens närhet till det utsägliga kan givetvis också härledas till en romantisk diskurs, se not 56. Att diskussionerna på internationell nivå ofta utgår från en romantisk konstuppfattning uppmärksammas av bland andra den portugisiska forskaren Catarina Almeida, som menar att romantikens poetologiska föreställningar fortfarande har stort inflytande på samtidens konstnärer, vilket blir särskilt synligt i en akademisk kontext ”where these conceptions are daily being interfered with, reinforced, discussed or confronted”. Ana Catarina Moreira Pinto da Fonesca Almeida, *After Artistic Research: What Follows the Establishment and the Realization of the Establishment of the Phenomenon* (Diss., Portugal: Universidade do Porto, 2015), 16–17.
 - 50 Helga Nowotny, ”Foreword”, i *The Routledge*

- Companion to Research in the Arts*, red. Michael Biggs och Henrik Karlsson (Oxon: Routledge, 2011), xix.
- 51 Magnus William-Olsson, "Denna oroligt uppmärksamma ensam-med-mig-själ-polka i mörkret", i *Methodos: Konstens kunskap, kunskapens konst*, red. Magnus William-Olsson (Linderöd: Ariel, 2014), 15.
- 52 William-Olsson, "Denna oroligt uppmärksamma ensam-med-mig-själ-polka i mörkret", 16.
- 53 Ivar Lærkesen, "Poetikens felt", i *Fragmente einer skandinavischen Poetikgeschichte*, red. Heico Uecker (Hrsg.) (Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997), 35.
- 54 Lærkesen, "Poetikens felt", 20 och 35.
- 55 Haarder, "Ville De turde købe brugt bil af denne genre?", 85f.
- 56 Hur närheten mellan en romantisk och en modernistisk estetisk idétradition eventuellt gör sig gällande i moderna poetiktexter är ett alldeles för stort ämne för den här artikeln. Jag har bara utrymme att snudda vid sådana historiskt komplexa frågor, vilket naturligt gör diskussionen något överblickande och svepande. En studie i om och i så fall hur romantikens teman har utvecklats i svensk, självreflexiv poetik genom åren skulle även det vara av litteraturvetenskapligt intresse.
- 57 Malene Breunig och Lars Handesten, red., *Hvad med litteraturen?: Dansk litterær kritik og poetik 1800–2016* (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2017), 11.
- 58 Krook, *Minnesrørelser*, 71.
- 59 Nyberg, *Hur låter dikten?*, 348.
- 60 Ibid., 349.
- 61 Ibid., 154 och 199.
- 62 Nordenhök, *Det svarta blocket i världen*, 23.
- 63 Ibid., 11f och 253.
- 64 Lee, *När Andra skriver*, 37 och 24.
- 65 <http://www.autor.se/autorchap.htm>. Hämtad 07.17.2019.

Summary

Modern Poetics and Artistic Research in Literary Composition from a Swedish and Danish Perspective

This article discusses how the first four Swedish dissertations in literary composition can be said to practice poetics. Poetics, understood as a modern, self-reflexive genre under the name of "author's poetics," has been subject to literary scientific research in Denmark that differs from comparable Swedish research, arguably due to the large number of Danish self-reflexive poetological works published since Paul La Cour's *Fragmenter af en dagbog*

(1948). The literary dissertations are situated on the border between composition and self-reflection in ways similar to the Danish authors' poetics, but they are also closely connected to disciplinary poetics and traditional academic writing. The article therefore suggests that the literary dissertations can be said to create a new poetological spectrum, described as a disciplinary form of authors' poetics.

Keywords: poetics, Author's Poetics, Artistic Research in Literary Composition, Fredrik Nyberg, Mara Lee, Helga Krook, Hanna Nordenhök.